రామమూర్తి పంతులు గారితో 36 గంటలు

- శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

నవంబరు యిరవై మూడో తేదీ, శనివారం సాయంత్రం రమారమి యెనిమిది గంటలవేళ. పర్లాకిమిడిలో, నేను రావుసాహేబు శ్రీ గిడుగు వెంకట రామమూర్తి పంతులుగారి యింటికి వెళ్లాను. ఇరవై అయిదో తేదీ, సోమవారం ఉదయం, అలాగే యెనిమిది గంటలవేళ మళ్లీ అక్కణ్ణుంచి బయలుదేరాను.

ఈ 36 గంటలకూ నేను వెలకట్టలేను. నా జీవితంలో యింతవరకూ నేనిలాంటి సమయం గడిపి యెరగను. ఇకముందు కూడా గడపబోను.

విశాఖపట్నంలో 1980 ఏప్రిల్ 26, 27 తేదీలలో 'వాడుక భాషా సదస్సు' జరిగింది. ఆ సందర్భంలో 1980 ఏప్రిల్ అభ్యుదయ సంచికను వాడుక భాషా సదస్సు ప్రత్యేక సంచికగా తీసుకొచ్చారు. 1935 నవంబర్ 23 సాయంత్రం గం. 8-00 నుంచి 25 ఉదయం గం. 8-00 వరకు శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పర్లాకిమిడిలో గిడుగు రామ్మూర్తి పంతులు గారితో గడిపిన 36 గంటల విశేషాలు శ్రీపాద వ్యాసంగా ఆ విశేష సంచికలో ప్రచురించారు. గిడుగు రామ్మూర్తి పంతులు గారి 150 జయంతి ఉత్సవాల ముగింపు సందర్భంగా ఈ తరం పాఠకులు చదువుకోవడానికి వీలుగా ఈ వ్యాసాన్ని ఇక్కడ అందిస్తున్నాం.

- డా॥ వేదగిరి రాంబాబు

పంతులుగారి కటాక్షవీక్షణం నామీద ప్రసరించినంతసేపూ యేదో అపూర్వ శక్తి వొకటి నాలో జాగరితం అవుతూ వున్నట్టు తోచింది. తెలుగుభాషను గురించిన సమ్యగ్జ్ఞానం నా మెదటిలో సంచితం అవుతూ వున్నట్టు కూడా అనిపించింది.

ఆంధ్రదేశానికి నూత్న సందేశం వెలువడ్డ ఆ గదిలో కూచుని వుపదేశం చేస్తూ వుండగా పంతులుగారి దివ్యదర్శనం చేసుకున్నాను. నా జన్మ సఫలం అయింది.

నేను వెళ్ళేటప్పటికి పంతులుగారు టేబులు ముందు కూచుని ఫలహారం చేస్తున్నారు. "రాజమండ్రి నుంచి యెవరో వచ్చా"రని మాతృశ్రీ అన్నపూర్ణమ్మగారు మనవి చెయ్యగా, వారు వెనక్కి తిరిగి చూశారు. వెంటనే నేను నమస్కారం చెయ్యగా అందుకున్నారు; గాని నన్నాన వాలు కట్టలేకపోయారు.

రాజమహేంద్రవరంలో వారికి సన్మానం జరిగాక మళ్ళీ నేనిదే వారి దర్శనం చెయ్యడం.

ఇది యిలాగే జరుగుతుందని నేను చేతిలోనే వుంచుకుని వున్న కార్డు అందించాను. వెంటనే వారు గభీమని లేచి "అలాగా! చాలా సంతోషం" అంటూ నా భుజంమీద తట్టి, కొంచెం దూరంలో వున్న కుర్చీ తెచ్చి వేసి కూర్చోమన్నారు. నేనే అది తెచ్చుకోవాలని ప్రయత్నిం

చాను. గాని పులిపంజాలలో వున్న కుర్చీని నేను స్వాధీనపరుచుకోలేకపోయాను.

నన్ను చూశారు. అప్పటిదాకా ఫలహారం చేస్తూ, వూసిపోడానికి మూలుగుతూ వున్న పంతులుగారు, గ్రాంథికవాదులలో కొమ్ములు తిరిగిన వారి తప్పుడు రచనల ప్రస్తావన ప్రారంభించారు.

అవి గ్రాంథికవాదుల అప ప్రయోగాలే కాదు, అర్థంలేని ఆక్షేపణలేకాదు, కుట్రలేకాదు, కుత్సితాలే కాదు, అశక్త దుర్జనలే కాదు – అది అఖండ గోదావరి నిండు ప్రవాహం.

ఈ కారణం వల్ల తరువాత పది నిమిషాలలో పూర్తి కావలసిన ఫలహారానికి ముప్పావుగంట పట్టింది.

తరువాత నేను భోజనం చేసి వారితో కూడా మేడమీదకి వెళ్ళాను.

ఆ గదిలో వొకచోట సవర నిఘంటువు చిత్తులు, ఒక చోట తయారులో వున్న సాపులు, ఒక చోట ప్రూపులు, ఒకచోట నాలుగైదు రోజులుగా వచ్చిన తెలుగు పత్రికలు, ఎదటి గూట్లో అరవం, కన్నడం, మరాఠీ, ఇంగ్లీషు, జర్మనీ, ఫ్రెంచి వగైరా భాషల బృహన్నిఘంటువులు.

వాటిమధ్య శరీరం అంతా చితక్కొట్టబడ్డ వీరమ్మన్యుడులాగ పడివున్న శబ్దరత్నాకరం.

ఆ గదిలో కార్యస్థానపు లక్షణాల కంటే యుద్ధరంగపు లక్షణాలే యెక్కువగా వున్నాయి.

మళ్లీ కబుర్లు మొదలయినాయి.

బ్రహ్మశ్రీ (మారేపల్లి రామచంద్ర) కవిగారి ప్రస్తావన వచ్చింది.

వెంటనే లేచి, పంతులుగారు నా చెయ్యి పట్టుకుని వసారాలోనికి తీసుకువెళ్ళి, గడమం

చీ మీద వున్న బండెడు తాటాకు పుస్తకాలు చూపిస్తూ "కవి గారికి విశాఖపట్నం జిల్లావారు షష్టిపూర్తి మహోత్సవం చెయ్యడం బాగానే వుంది! కాని వారి ఘనుత కా గౌరవం చాలదు. వారి పేర యలమంచిలో, బోర్డు యాజమాన్యం కిందగాని, విశాఖపట్నంలో మునిసిపాలిటీ పెత్తనంలోగానీ వొక పుస్తక భాండాగారం స్థాపించి, రిజిస్టరీ చేయించేటట్టయితే నేనీ తాటాకు పుస్తకాలన్నీ భాండాగారానికిస్తాను. సీతాపతి యింట్లో లేకపోవడం మీరు చూస్తూనే వున్నారు. విశాఖపట్నం వెళ్ళి, నేనా మహోత్సవం కళ్ళారా చూడవలసిన వాణ్ణే కాని ఇల్లు కదలలేని స్థితిలో వున్నాను. మీరు వెడుతున్నారు కనక యీ సంగతి మీ మాటలతో మహాసభలో చెప్పండి" అని సెలవిచ్చారు.

తరువాత వారి యీ సందేశం నేను విశాఖపట్నం మహాసభలో ప్రకటించాను.

అదివరకే నేను, కవిగారు గొప్ప పండితు

లని యెరుగుదును. కాని పంతులు గారి యీ సందేశం వల్ల నాకు కవిగారి పదవి మరింత మహోన్నతంగా కనపడింది.

ఇవాళ తెనుగు దేశంలో, ఆంధ్ర పండితుల తారతమ్యం తెలుసుకోవాలంటే, అందుకు రామ మూర్తి పంతులు గారి నిర్ణయం ఒక్కటే ఆధారం.

తరువాత వీరేశలింగం పంతులు గారి శిలా విగ్రహం సంగతి వచ్చింది. "రేపది రాజ మహేంద్రవరంలో మహోత్సవంతో ప్రతిష్టించ బడుతోంది కదా మీరిలా వచ్చేశా"రేమని పంతులుగారడిగారు.

"ప్రబుద్ధాంధ్ర నన్నింటో వుండనివ్వడం లేదని రాసి చూపించాను.

"ఔనౌను. మీ ప్రచారం సంగతి విన్నాను. ప్రబుద్ధాంధ్రకు సంపాదకుడు నెలకు ఇరవై రోజుల చొప్పున ప్రెస్సు బిల్లూ, పేపరు బిల్లూ పూర్తిగా కట్టకపోతూ వుండడం దేశీయుల గాఢ నిద్రకు నిదర్శనం అయితే; ఈ వూళ్ళో మీరు యింటో బసచేయడం బాగాలేదు. ఏమంటే? అన్నివిధాల మాకీ వూళ్ళో వెలి. ఈ వూరి తాపీ పనివాడెవడూ మా యింటో పనిచెయ్యడానికి రాడు. వస్తే, తరువాత కంట్రాక్టర్లూ రాజావారి పోష్యవర్గంలో వారూ వాణ్నిక చేరనివ్వరు. పెంకులమ్ముకునే వాడు మాకు పెంకులివ్వడు. ఇస్తే వాడిక వర్తకం కట్టిపెట్టుకోవాలి. రాజా గారితో సంబంధం వున్న పెద్దమనుష్యులెవరూ మా యింటికేసి కూడా చూడరు. ఎక్కడేనా కనపడితే దూరంగా తొలగిపోతారు. మాకే గాక మరి కొందరికి కూడా యిలాంటి చిక్కులు న్నాయి. మీరు మరోచోట బస పెట్టుకుంటే పని జరిగివుండు"నని పంతులుగారన్నారు. దానికి నేను "తమ దర్శనం కోసం వచ్చాను. మరేమీ పనిలేదు. వచ్చాను కనక యిదివరకే తమద్వారా చందాదారులై వున్న వారిని చూస్తాను" అని రాసి చూపించాను.

పంతులుగారు సంతోషించారు. కాని "మాటల వల్ల పనులు జరుగుతాయా? సరే మరీ, కష్టపడండి. దేశీయులు మీ సేవను గుర్తిస్తారు. కొంతవరకూ గుర్తించి కూడా వున్నారు" అని చెబుతూ మళ్ళీ వీరేశలింగం పంతులుగారి ప్రస్తావన అందుకున్నారు.

"వీరేశలింగం పంతులుగారు పండితులన డానికి వీలులేదు; కానీ పండితులే. చెయ్య వలసిన పనులెన్నో చేశారు. వారు చేసిన పనులు మరెవ్వరూ చెయ్యలేకపోయారు కూడాను. వారు చివరికి, నా వాదం అంగీకరించారు. వెంటనే వారి ఆనందాశ్రమంలో వర్తమానాంధ్ర భాషా ప్రవర్తక సమాజం యేర్పరచబడ్డది. దానికి పంతులుగారే అధ్యక్షులు. అప్పటికి వారు ఆంధ్రకవుల చరిత్ర సంస్కరిస్తున్నారు. మద్రాసు ప్రయాణం తొందరలో వున్నారు. "ఈ పని పూర్తికాగానే నేనీ సమాజం పని శ్రద్ధగా చేస్తా"నని చెబుతూ వారు మద్రాసు వెళ్ళారు; కాని కొద్దిరోజుల్లోనే వారక్కడ కాలంచేశారు. ఈ సంగతులన్నీ తెలుపుతూ శిలా విగ్రహ ప్రతిష్టకు ప్రధాన పురుషులైన పెద్దాడ సుందర శివరావు గారికి నేను జాబు రాశాను. వారు దాన్ని ఆ సభలో చదువుతారని నమ్ముతున్నా" నన్నారు పంతులుగారు.

అప్పటికి రాత్రి పది గంటలు దాటింది. పంతులుగారింకా మాట్లాడగలిగేటట్టే వున్నారు; కాని ప్రయాణపు బడలికవల్ల నాకంతకుముందే నిద్రమత్తు ప్రారంభమయి వుంది. అది చూసి వారు, నాకు "పడుకో"మని సెలవిచ్చారు.

నవంబరు 24

సూర్యోదయం అయ్యేటప్పటికే పంతులు

గారు కాలకృత్యాలు తీర్చుకొని సిద్ధంగా వున్నారు. మరో అరగంటకి నేను తెమిలాను. మాత్శ్రీ గారిచ్చిన కాఫీ పుచ్చుకొని యిద్దరమూ మేడమీదకి వెళ్ళిపోయాము.

పంతులుగారు నన్ను రెండో గదికి తీసుకు వెళ్ళి ఉత్తమ ప్రబంధాలున్న బీరువా తెరిచారు. భారతం, భాగవతం, రామాయణం, మను వసు చరిత్రాదులు... ఏవి తీసినా పరిష్కర్తల తెలివి తక్కువ సవరణలు ప్రతీ పేజీలోనూ గుర్తు పెట్టబడి వున్నాయి. కవిసార్వభౌముని శ్రీ కృష్ణ భారతం కనపడింది. ఎర్రపెన్సిలుతో గీటు పెట్టని పంక్తి కనపడలేదు. వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రి గారి ఉత్తరరామ చరిత్ర కొత్త మార్పు కనపడింది. అక్షరం అక్షరానికీ గుర్తులున్నాయి. ఒకచోట శాస్త్రిగారు "హాని పొసగదు" అని వాడారు. అది చూపించి, నవ్వుతూ "శాస్త్రిగారికి పొసగు దాతువు అర్థం తెలవదు. అయినా ఉత్తరరామ చరిత్ర తెనిగించారు. అయితే; వారి రచనలో వ్యావహారిక శబ్దాలు కుప్పలుగా వున్నాయి. తెలిసి వుండే వారు వాటిని వాడారని నేను చెప్పగల"న్నారు పంతులుగారు.

వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారి ప్రస్తావన వచ్చింది. "శబ్ద రత్నాకరం లేనిదే వారు మాట్లాడ"రని చెబుతూ పంతులుగారు, నన్ను మొదటి గదికి తీసుకువెళ్ళి శబ్ద రత్నాకరం ముందుపడేశారు.

చూస్తిని గదా, బలమైన దారంతో అది గట్టిగా కట్టబడి వుంది. విప్పగా, ఏ అట్టకా అట్ట, ఏ కాగితానికా కాగితమూ విడిపోయి వరసగా మాత్రం వున్నాయి. అందులో తప్పులేని శబ్దం కనపడ్డం చాలా కష్టమయింది. ప్రతీ పేజీలోనూ అచ్చు భాగం కంటే పెన్సులుతో రాసిన భాగమే హెచ్చుగా వుంది. అది మళ్ళీ యధాప్రకారంగా కట్టేస్తూ పంతులుగారిలా చెప్పారు.

ఇద్దరమూ నుంచునే వున్నాం. "తమరు కూచోండి" అని కుర్చీ దగ్గరికి లాగాను; కాని "నుంచుని మాట్లాడడమే నా కలవాటు" అంటూ వారలాగే వుండి మాట్లాడారు.

"ఇటీవల నేను శబ్దరత్నాకరం మరో ప్రతి కూడా కొని, తెల్లకాగితాలు చేర్చి బైండు చేయించి వున్నాను; కాని నేను యీ ప్రతిని నా ప్రాణం కంటే ఎక్కువగా కాపాడుకుంటున్నాను. ఒకప్పుడొక సన్నివేశం తటస్థించింది. ఒక సందర్భంలో మరికొన్ని పుస్తకాలతో పాటు ఇది కూడా పట్టుకుని రాజమహేంద్రవరం వెళ్ళాను. అక్కడ డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారి యింట్లో బస. పని పూర్తి అయాక ఇంటికి వచ్చి చూడగా పెట్టెలో శబ్దరత్నాకరం కనపడలేదు. ప్రయాణం తొందరలో అది అక్కడే వుండిపోయింది. అది లేకపోవడం వల్ల నాకు మతిపోయింది. అంచేత "అది మళ్లీ నా చేతికి వచ్చేదాకా నేను భోజనం చెయ్య"నని శపథం తాల్చాను. ఈ సంగతి తెలుపుతూ వెంటనే సీతాపతి నారాయణరావుకి టెలిగ్రామిచ్చాడు. దానికి నారాయణరావు "అవును. అది యిక్కడ కనపడింది. వెంటనే పార్శలు చేసి పంపేశాను. ఈ పాటికి సగం దారిలో వుంటుంది" అని బదులు తంతి కొట్టాడు. అప్పుడు మా వాళ్ళు బోధించి, బతిమాలగా నేను భోజనం చేశాను. అయితే ఈ పుస్తకం అంటే నాకింత శ్రద్ధ ఎందుకో మీకు తెలుసునా?"

ఇలా అడుగుతూ, పంతులుగారు, మరింత దగ్గిరగా వచ్చి తమ రెండు చేతులూ నా భుజాల మీదవేసి వూపుతూ – వొత్తి వొత్తి పలుకుతూ –

"మీరు బాగా వినండి. గట్టిగా నమ్మండి.

నేనిదివరకి చేసిందలా వుండనియ్యండి. నేనిం కో పని చెయ్యవలసి వుంది. అది చెయ్యకుండా నేనీ శరీరం విడిచిపెట్టను. ఇది నా ఇచ్ఛకు వ్యతిరేకంగా జరగదు... ఆంధ్ర సాహిత్య పరి షత్తు యొక్క స్థితిగతులు మీకు బాగా తెలుసు. జయంతి రామయ్యగారు దాని చిగుళ్ళన్నీ చిదిమేశారు. ఇప్పటికీ చిదిమేస్తూనే ఉన్నారు. అది పూర్తిగా గిడసబారిపోయింది. దానికింక యెదుగు బొదుగులు లేవు. అది యిక చిగిర్చ దు. పుయ్యదు, కాయదు, ఫలించదు. ఇక రామయ్యగారు ఆశపెట్టుకున్నదల్లా సూర్యరా యాంధ్ర నిఘంటువు. దేశం కనిపెట్టుకుని వున్నది దానికోసమే. అయితే; అది శబ్దరత్నా కరం మీద ఇంప్రువుమెంటుతప్ప స్వతంత్రం కాదు. సమగ్రం అంతకంటే కాదు. నిర్దుష్టం కానేకాదు. కావడానికి తగిన సన్నివేశాలక్కడ లేనేలేవు. అది అచ్చులో వుందని తెలుస్తుంది. యెప్పటికేనా బయటకి వొస్తుంది. నేను దాని కోసం యెదురు చూస్తున్నాను. వచ్చీ రావడం తోటే దాన్ని నేను మక్కా చెక్కా కింద చితక్కొ ట్టేస్తాను. అందుకోసమే యీ శబ్దరత్నాకరం యింత జాగ్రత్తగా వుంచాను. దీన్ని అనుసరించి వెడుతుంది కనుక అది, దాన్ని విమర్శించాలం టే దీనిమీద రాసి వుంచిన నోట్సు చాలా అవ సరం. తరవాత దీని పని తీరిపోతుంది. ఇంత పని చేస్తేగాని కృతకాంధ్ర యొక్క దౌర్భల్యమూ, దౌర్భాగ్యమూ విదేశీయులకు పూర్తిగా బోధపడ వు. నిఘంటువు రాయడాని కెలాంటి వారు పూనుకోవాలో, వారి హృదయం యెంత విశాల మయినది కావాలో, సంకుచిత భావాలతో పూనుకుంటే అది ఎలాగ నిరర్థకం అయిపో తుందో, జీవద్భాషను విడిచిపెట్టి నిఘంటువు రాయడం యెంత శవాలంకరణమో దేశీయు లకు బోధపడడం చాలా అవసరం. యేది జరిగినా యేది జరగకపోయినా నేనిది మాత్రం చేసి తీరతాను. మీరు చూస్తారు.”

పంతులుగారీ మాటలుచ్చరించాటప్పుడు వారి ముఖంమీద దివ్యతేజస్సు మెరిసిపోయింది.

తరువాత పంతులుగారు, కుర్చీలో చేరబడి వొక్క క్షణానికి చిత్తాన్ని సమాహితం చేసుకున్నా రు. ఈ లోపుగా నేను పలక మీద వొక ప్రశ్న రాసి వారికందించాను.

నా రచనలెంతో వుబలాటంతో చదివే ప్రియమిత్రులు భావరాజు వెంకట కృష్ణారావు పంతులుగారు నాలుగైదు మాట్లు నాకొక సలహా చెప్పి వున్నారు. కాని దాన్ని నేనింత వరకూ అంగికరించలేకపోతూనే వచ్చాను. అయితే, ఇటీవల రామమూర్తి పంతులు గారికి రాసి యీ విషయం పరిష్కరించుకోవాలనుకుంటూ - దీని సందర్భంలో కూడా శ్రద్ధ చెయ్యలేక పోయాను.

“రాశాను”

“కోసెడు దూరం”

“బాగా వుంది”

“అది చూసి వొకడు”

ఇలా రాయడం మంచిది కాదంటారు కృష్ణారావు పంతులుగారు. “వ్రాశాను”, “క్రోసె డు దూరం”, “బాగా ఉంది”, “అది చూసి ఒకడు” అనకూడదా అంటారు వారు. “అసలు వ్యావహారిక భాషను ప్రవేశపెట్టిన రామమూర్తి పంతులుగారు మీరు రాసినట్టు రాస్తారా?” అని కూడా అడిగారు.

రామమూర్తి పంతులుగారికి నేను రాసి చూపించిన విషయం యిదీ. దీని మీద పంతులు గారిలా సెలవిచ్చారు.

“సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి రాసినట్టు రామమూర్తి

రాయడు. రామమూర్తి రాసినట్టు సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి యెందుకు రాయాలీ? కృష్ణాగారిని మీరి లా అడగండి. నేనడగమన్నానని మరీ అడ గండి. ఇందులో వున్న కిటుకేమిటంటే– నేను రాయమన్నది శిష్ట వ్యావహారికం. శిష్టు లంద రూ "రాశాను" అంటారు కాని "వ్రాశాను" అనరు. అనకపోతే లోపమున్నూ లేదు. నేను గ్రాంధికంలో పుట్టి పెరిగాను. ఆ వాసన యిం కా నన్ను వదలలేదు. పూర్వులు వ్యాఖ్యానాలు వగైరాలలో వాడిన శబ్దాలను వాడడమే నా కలవాటయింది. మీరు శిష్ట వ్యావహారికాన్ని స్వీకరిస్తున్నారు. అది చాలా మంచి పని. నేనలా రాయకపోయినా మిమ్మల్ని ఆక్షేపించను. మీ రచనలలో జాతీయత వుంది. మీరు వాడే శబ్దా ల వల్ల ఆ జాతీయత కేమీ భంగం కలగడం లేదు. శిష్ట వ్యావహారంలో వున్న భాష వాడాలి అని మీరు జ్ఞాపకం వుంచుకున్నంత కాలమూ మిమ్మల్ని నేనేమీ ఆక్షేపించను."

ఈ సమాధానం కృష్ణారావు పంతులు గారి కిష్టమవుతుందో కాదో నేను చెప్పలేను; కాని నాకు మాత్రం చాలా వుత్సాహం కలిగించింది.

ఈ సమయంలో "వంట అయిం"దని మా తృశ్రీ గారి దగ్గరనుంచి కబురు వచ్చింది. మడి కట్టుకుని యిద్దరమూ భోజనాల గదిలోకి వెళ్ళా ము.

భోజనానంతరం మళ్ళీ మేడ మీదకి వెళ్ళా ము. పంతులుగారు ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, జర్మనీ వగైరా పాశ్చాత్య భాషల గ్రంథాలున్న బీరువా తెరిచారు. అందులో ఉన్నవన్నీ భాషాతత్వ శాస్త్రానికి, వ్యాకరణానికి, ఆయా వాఙ్మయాల చరిత్రలకూ సంబంధించిన గ్రంథాలు. నేను యదాలాభంగా వొక పుస్తకం తీశాను. విప్పి చూడగా అది ఫ్రెంచి భాషాతత్వ శాస్త్రానికి సంబంధించిన గ్రంథం. చాలా విలువయింది. ప్రామాణ్యం కలది కూడానూ. అందులో వొక పేజీ అంతటా పెన్సిలుతో పెట్టిన కొంకిరి బింకిరి గీతలున్నాయి. ఇదేమని నేనడగడానికి ముందే పంతులుగారు వాటిని చూపిస్తూ యిలా చెప్పారు.

"మీరు, నా కుమారుడు సూర్యనారాయణ నెరుగుదురు. అతని కుమారుడు... ఏడెనిమి దేళ్లవాడు... మీరెరుగుదురు. రాజమహేంద్ర వరంలో జరిగిన ఆధునికాంధ్ర సభలో అధ్య క్షులవారి టేబిలు మీద కూచుని దీక్షితులు గారి లీలాసుందరి కథ చదివాడు. ఏం? బాగా జ్ఞాప కం... వాడు గీశాడు ఆ గీతలు. నేనోనాడు దీక్షగా వొక పుస్తకం చదువుతున్నాను. పక్కని కూచుని యెప్పుడు తెరిచాడో యిది... చల్లగా గీసేస్తున్నాడు. నేను చూశాటప్పటికొక పేజి నిండిపోయింది. కాస్త ఆలస్యమయితే! మరో పేజీ కూడా అయిపోవును. అయితే నన్ను చూసి వాడు తెల్లపోయాడు. ఏంచెయ్యను? పుస్తకం గొప్పది. చేసిన పని కలిసిరాంది. చేసినవాడు మనవడు. కోపం వచ్చింది; కాని వాత్సల్యంలో లీనం అయిపోయింది. చెయ్యెత్తాను. కాని వేళ్ళు వాడి ముంగురులు సవరించాయి. ఇం కెందుకూ? కొట్టలేకపోయాను. గదుమలేకపో యాను. కళ్ళెర్రజేయడం కూడా పడింది కాదు కాని కొంతసేపటికి గాంభీర్యం తెచ్చిపెట్టుకుని "శ్రద్ధగా చదువుకుంటానంటే... ఈ పుస్తకం చదవగలిగేటంతవరకూ చదువుకుంటానంటే... అప్పుడీ పుస్తకమే చదువుతానంటే నిన్నిప్పుడు కొట్టను. ఏం? ఏమంటావు? ...?" అన్నాను. దీంతో వాటికి ప్రాణాలు కుదుటబడ్డాయి. వెం టనే వాడు చాలా చురుకైన వాడు లేండి. ఉచి తానుచితాలు బాగా తెలిసిన వాడవుతాడు. ఏమీ సందేహంలేదు. వెంటనే రెండు చేతులూ జోడిం

చి "చదువుకుంటా"నన్నాడు. నా గాంభీర్య మంతా యేమయిపోయిందో పోయింది. హృద యం ఆనందమయమయిపోయింది. వెంటనే వాణ్ని వొక్కమాటు వొళ్ళోకి తీసుకుని హృద యాని కదుముకుని "వెళ్ళి ఆడుకో" అన్నాను. వాడికి కూడా భయం పోయి ఉత్సాహం కలి గింది. వెంటనే యెగురుతూ దుముకుతూ కిందికి వెళ్ళిపోయాడు. వాడెప్పుడేనా యీ బీరువా దగ్గరకు వచ్చినపుడు "ఏమండీ నేను చదువుకునే పుస్తకం యిందులో వుందికా?" అంటూ వుంటాడు. నాకేమీ సందేహం లేదు వాడు అంతటివాడవుతాడు."

ఈ మాటలు చెప్పేటప్పుడు పంతులుగారి కళ్ళల్లో ఆనందం సుడి తిరిగిపోయింది.

తరువాత వొక్క అరగంటదాకా ఆ మాటా యీ మాటా చెప్పుకున్నాము. ఆ సమయంలో డాక్టరు పోచిరాజు వైకుంతం పంతులుగారు, కెంబావి శ్రీనివాసరావు పంతులుగారు వచ్చా రు. నలుగురమూ డాబామీద కూర్చున్నాము.

పంతులుగారు వారికి నా సంగతి స్వయం గా చెప్పారు. నేను రాసిన ప్రేమపాశం సంగతి యెత్తుకుని దానిని గురించి వారితో చాలా ప్రీతి తో మాట్లాడారు. మరికొంతసేపటికి పంతు ళ్ళు వారిద్దరూ కచేరీలో పనివుండి వెళ్ళిపోయా రు. రామమూర్తి పంతులుగారు చెప్పగా వారి వెనకనే నేను వూళ్ళోకి వెళ్ళాను.

నలుగురు యువకులు కొత్తగా చందాదారు లయినారు. డాక్టరు పోచిరాజు వైకుంతం పంతు లుగారు ఐదురూపాయలు విరాళం యిచ్చారు. జి. భాస్కర రామచంద్రరావు (ఉలవభద్ర) దొర గారు, కేంబావి శ్రీనివాసరావు పంతులుగారూ విరాళాలు వాగ్దానం చేసి "వారం పదిరోజుల్లో పంపుతా"మన్నారు.

పొద్దుగూకింది. చీకటి పడింది. బసకి వ చ్చాను. పంతులుగారు లఘువుగా ఫలహారము, నేను భోజనమూ చేశాము.

మళ్ళీ యథాప్రకారంగా మేడమీదకి వెళ్ళా ము.

ఎందరో పండితుల ప్రస్తావన వచ్చింది. పంతులుగారు ఆ పండితుల అపప్రయోగాలు వివరిస్తూ ఎంత విలువైన పాఠాలో చెప్పారు.

మాటలో మాట మన తెనుగువారి దేశసేవ ప్రస్తావన వచ్చింది. ఎన్నో సంగతులు వెళ్ళిపో యాయి. ఈ సందర్భంలో పంతులుగారు హృద యవిదారకమైన వొక సంగతి సెలవిచ్చారు.

అది తలుచుకుంటే యిప్పటికీ ఒళ్ళు జలద రిస్తోంది.

ఓఢ్రుల దురాక్రమణ సందర్భంలో మనం చూపిన ఔదాసీన్యం వల్ల... కాంగ్రెస్సుపేర ప్రదర్శించిన చచ్చు ఔదార్యం వల్ల శుద్ధాంధ్ర సోదరీసోదరులు సుమారు మూడులక్షలమంది ఓఢ్ర రాష్ట్రంలోకి లాగివెయ్యబడ్డారు.

దీనివల్ల వచ్చిన ఆపత్తేమిటంటే?

మనతోపాటు మెజారిటీ సౌకర్యాలనుభ వించవలసిన మూడులక్షల తెనుగువారు ఓఢ్రు ల పంజాలో చిక్కుకుని మైనారిటీలో పడిపోయా రు. తద్వారా – యిక్కడ – మనకి కూడా అరవల యెదట మైనారిటీ వచ్చింది.

ఇంతేకాదు...

దీనివల్ల మానధనులైన శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారికి నమ్మి, ప్రాయం అంతా గడిపిన వూళ్ళో... పదివేలు పోసి కట్టుకుని యాభైయేళ్ళ నుంచి కాపరం వున్న యింట్లోవుండే యోగం లేకుండాపోతోంది.

సంగతేమంటే?

1936వ సంవత్సరం ఏప్రిల్ నెల మొదటి తేదీన పర్లాకిమిడి పట్నం ఓఢ్ర రాష్ట్రంలో చేరి పోతుంది. అయితే పంతులుగారు ఓఢ్ర రాష్ట్రీయ పౌరులనిపించుకోడానికిష్టపడడంలేదు.

వారు సెలవిచ్చిందిదీ.

కొన్ని గడియలనూ ఓఢ్ర రాష్ట్రీయచ్ఛాయ అలుముకుంటుందనగా నేను పర్లాకిమిడి విడిచిపెట్టి మద్రాసు ప్రెశిడెన్సీలోకి వచ్చేస్తాను. అయితే పర్లాకిమిడి స్టేషనులో రైలెక్కాను. పాతపట్నం వెళ్ళి, ఏటిలో స్నానంచేసి, పర్లాకిమిడి మళ్ళీ మద్రాసు ప్రెశిడెన్సీలో చేరితే తప్ప లేకపోతే ఆ వూళ్ళో – బతికివుండగా నేనా వూళ్ళో అడుగుపెట్టనని కంకణం కట్టుకుని రైలెక్కుతాను. అయితే, రైలెక్కి ఏవూరు వెళ్ళడం? ఈ వృద్ధాప్యంలో నా కెక్కడ సుఖంగా వుంటుందీ? భాషాపరిశ్రమ చేసుకోడానికి నాకేవూళ్ళో అవకాశాలున్నాయీ?"

పంతులుగారు తలవూపుతూ ప్రశ్నార్థకంగా చూశారు.

వెంటనే నేను, మా రాజమహేంద్రవరం దయచెయ్యవలసిందని ప్రార్థించాను. "మా వూళ్ళో గౌతమి పేరిట పెద్ద పుస్తక భాండా గారం వుంది. మీ కుమారుడు గారు మా వూళ్ళోనే ఉద్యోగంలో వున్నారు. తాను గీతలు గీసిన ఫ్రెంచి పుస్తకం పెద్దపెరిగాక చదువుతానని మాట యిచ్చిన మీ మనుమడు కూడా మా వూళ్ళో వున్నాడు. మీ శిష్యపరమాణువులం మేము కూడా ఉన్నాము. గోదావరి ఒడ్డు కావాలంటారా, ఇన్నీస్‌పేటలో వుండండి. విశాలమైన వీధులతో జనసమ్మర్ధంలేని స్థలం కావాలంటారో దానవాయి గుంటలో వుండండి. దీక్షితులుగారు షష్ఠిగడియలూ మిమ్మల్ని కనిపెట్టుకునే వుంటారు. గౌతమీ భాండాగారం దగ్గిర కూడా చాలా మంచి యిళ్ళున్నాయి. మీ యిష్టం. రాజమహేంద్రవరమే మీరు దయచెయ్యాలి" అని నేను మరీ మరీ కోరాను.

పంతులుగారు తలవూపారు. బాగుందన్నారు. ప్రస్తుతం అంతకంటె మంచిది కనపడ్డం లేదని కూడా అన్నారు.

విశాఖపట్నంలో కవిగారి షష్టిపూర్తి మహోత్సవ సభలో వుపన్యసిస్తూ సభలో కూచుని వున్న డాక్టరు పాలకోడేటి గురుమూర్తి పంతులు గారిని, అగ్రాసనంలో ఉన్న న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులుగారినీ సంబోధించి నేనీ సంగతి చెప్పాను.

పంతులుగారి శపథం విన్నప్పుడు నిజంగా నాకు శరీరం ఆవశ్యం అయినట్లయిపోయింది.

ఏమనుకుంటే యేముంది?

తెనుగువాడిప్పుడు భావదాస్యంలో మగ్గిపోయి ఆత్మగౌరవం యెరక్కుండా వున్నాడు. పాము నోట్లో వున్న కప్ప కబళించే దోమగా వున్నాడు.

ఆ రాత్రి నాకు సరిగా నిద్రపట్టలేదు.

మర్నాడు – యిరవై అయిదో తేదీ వుదయం ఎనిమిది గంటలవేళ పంతులుగారికి పాదాభివందనం చేసి, మాతృశ్రీ గారికి కూడా నమస్కారాలు చెప్పుకుని, ఆ గురు దంపతుల దీవెనలు శిరసావహించి, స్టేషనుకి వచ్చి రైలెక్కాను.

రైలు కూడా నాలాగే మందగొడిగా వుండి ఎనిమిది గంటలకు పర్లాకిమిడిలో బయలుదేరింది. పది కొట్టాక నౌపడా స్టేషను చేరింది.

ప్రబుద్ధాంధ్ర 10 డిసెంబర్ 1935
(6వ సంపుటం, 12వ సంచిక)